

УДК 376 – 056.24:373:34

Наталія Ярмола, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу освіти
дітей з порушеннями інтелектуального
розвитку Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН
України, natali_yarmola@i.ua
(orcid.org/0000-0001-9374-5543)

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ПРАКТИЧНІ КРОКИ

Анотація

Метою даної статті є ознайомлення читачів з необхідністю реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного навчання. А також, визначення практичних кроків щодо розроблення індивідуальної програми розвитку. Автором презентовані практичні рекомендації щодо створення індивідуальної програми розвитку, визначено принципи педагогічної діяльності, спрямованої на підтримку сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами.

Подана інформація стане у нагоді практичним працівникам, батькам та студентам педагогічних вузів.

Ключові слова: *індивідуальна освітня траєкторія, індивідуальний освітній маршрут, індивідуальна програма розвитку, діти з особливими потребами, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, інклюзивна освіта.*

Yarmola Nataliy,
Institute of Special Pedagogy
The National Academy
of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine natali_yarmola@i.ua

Article title

The purpose of this article is to familiarize readers with the need to implement an individual educational trajectory for a child with intellectual disabilities in the context of inclusive education. As well as identifying practical steps for the development of an individual development program. The author presents practical

recommendations for the creation of an individual program of development, defines the principles of pedagogical activities aimed at supporting a family that cares for a child with special educational needs.

Key words: *Individual educational trajectory, individual educational route, Individual development program, children with special needs, children with intellectual disabilities, inclusive education.*

Інноваційний розвиток національної системи освіти вказує на необхідність зміни орієнтирів з отримання знань і реалізації абстрактних виховних завдань – до формування універсальних здібностей особистості, заснованих на соціальних потребах і цінностях. Досягнення цієї мети прямо пов'язане з індивідуалізацією освітнього процесу на основі розроблення індивідуальної освітньої траєкторії.

Індивідуальна освітня траєкторія дитини – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня (здобувача освіти), що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду.

Підтримка індивідуальності визнається однією із основних складових як корекційної так й інклюзивної освіти: тільки на її основі здійснюється повноцінний розвиток особистості дитини з особливими освітніми потребами, розкриваються її особливості та здібності. Одним із варіантів, що сприяють реалізації індивідуальних освітніх потреб і права дитини на вибір свого шляху розвитку, є індивідуальний освітній маршрут.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з даного питання дозволяє визначити три напрямки реалізації індивідуального освітнього маршруту дитини: змістовий, діяльнісний і процесуальний.

Змістовний напрямок дозволяє створити індивідуальну освітню траєкторію, надаючи учневі можливість засвоювати зміст освіти на тому рівні,

який найбільшою мірою відповідає його можливостям, запитам та інтересам, виконуючи Державний стандарт освіти.

Освітня програма проектується педагогами і коректується із урахуванням потреб учнів. Модульність реалізується через: модуль базової освіти (обов'язкова освіта) і варіативний модуль, модуль організаційно-педагогічного забезпечення.

Діяльнісний напрямок формування індивідуальних освітніх траєкторій реалізується через сучасні педагогічні технології та ІТ-технології.

Процесуальний напрямок реалізації індивідуальних освітніх траєкторій пов'язаний з організаційним аспектом педагогічного процесу.

Визначення індивідуального освітнього маршруту можна вважати персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу кожного учня. Під особистісним потенціалом маємо на увазі сукупність навичок та здібностей – діяльнісних, пізнавальних, творчих, комунікативних. Процес виявлення, реалізації та розвитку даних навичок та здібностей учнів відбувається у ході освітнього руху індивідуальними траєкторіями.

Варто відмітити, що розкриття потенційних можливостей дітей з порушеннями інтелектуального розвитку залежить не стільки від форм навчання, скільки від гнучкості системи освіти, рівня наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, застосування спеціальних технологій та прийомів, наступність дошкільного, шкільного і позашкільного змісту освіти тощо).

Розкриття потенційних можливостей розвитку визначається також наявністю індивідуальних програм розвитку, навчальних планів і програм, спеціального обладнання, спеціальних методик, диференційованістю медичних, логопедичних, соціально-психологічних послуг, майстерністю і професійністю вчителя.

Так, метою загальноосвітнього закладу, в якому впроваджується інклюзивне навчання, – надання індивідуально зорієнтованої педагогічної,

психологічної та соціальної допомоги дітям, які мають додаткові (особливі) потреби у процесі навчання.

Саме індивідуальна освітня траєкторія передбачає індивідуалізацію навчально-виховного процесу шляхом розроблення Індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка допомагає педагогічному колективу навчального закладу пристосувати освітнє середовище до потреб дитини та забезпечити доступність загальноосвітньої навчальної програми.

Індивідуальна програма розвитку – це документ, що визначає індивідуальний освітній маршрут дитини, містить перелік послуг, які надаватимуться учневі та є угодою між педагогічним колективом та батьками або особами, що їх замінюють щодо реалізації зазначених послуг. Бланк вищевказаного документу затверджено Постановою КМУ від 9 серпня 2017 року № 588.

При проектуванні ІПР для дитини з порушеннями інтелектуального розвитку варто передбачити:

- наявність суб'єктів діяльності: учень та команда психолого-педагогічного супроводу (класний керівник, батьки, асистент вчителя, корекційний педагог та ін.);

- рівень потенціалу та природних задатків дитини;

- особливі потреби дитини.

Затверджена форма документа містить 15 пунктів, в яких має зазначатися загальна інформація про учня, наявний рівень знань і вмінь, динаміка розвитку, потреба в адаптації чи модифікації навчального матеріалу, технічному пристосуванні, додаткових послугах, зокрема корекційно-розвиткових заняттях.

Структуруючи зазначений документ можна виділити шість складових:

Загальна інформація про дитину (пункти 1-2). В даних пунктах зазначається конкретний період виконання ІПР, загальні відомості про дитину, зокрема ім'я та прізвище дитини, дата народження, відомості про батьків або осіб, що їх замінюють, контактні телефони, адреса, загальна інформація про

особливі освітні потреби, дата зарахування дитини до школи, інформація про попередньо проведену корекційно-розвивальну роботу.

Відомості про особливості розвитку учня (пункти 3-4). Ці пункти відображають стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, особливості навчальної діяльності дитини, її особливі освітні потреби.

На цьому етапі здійснюється первинне оцінювання рівня психофізичного розвитку дитини, ретельний аналіз інформації з висновків Інклюзивно-ресурсних центрів, характеристик з попередніх навчальних закладів, медичних довідок. Ведуться фахові спостереження за дитиною, проводиться діагностування та визначення поточного рівня знань та вмінь.

Обов'язково зазначається джерело отриманої інформації.

Психолого-педагогічна допомога, якої потребує дитина на етапі вивчення можливостей і потреб учня (пункти 5-6).

На основі первинної діагностики, наявних відомостей та даних зафіксованих у четвертому розділі (наявний рівень знань і вмінь, форми і зміст корекційної допомоги, що потребує дитина) розробляється розклад занять з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною.

Характеристика учня на основі комплексного вивчення (7-9). Незалежно від наявних документів (інформації з висновків Інклюзивно-ресурсних центрів, характеристики з попередніх навчальних закладів, медичних довідок тощо) Командою супроводу здійснюється комплексне вивчення індивідуальних особливостей дитини за п'ятьма сферами розвитку:

Емоційно-вольовою;

Когнітивною;

Фізичною;

Мовленнєвою;

Соціальною

Поруч з цим, визначаються навчальні предмети та програми, за якими буде навчатися дитина та необхідність їх адаптації або модифікації (вже за результатами комплексного вивчення).

Відповідно до розробленого плану (за результатами установчої зустрічі) здійснюється вивчення індивідуальних особливостей дитини *Індивідуальна освітня траєкторія (10-14)*. Дані пункти передбачають розроблення Індивідуального навчального плану та Індивідуальної навчальної програми відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня.

Індивідуальний навчальний план розробляється для дітей, які мають інтелектуальні порушення на основі робочого навчального плану школи на підставі рекомендацій Команди супроводу та Інклюзивно-ресурсного центру з урахуванням Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів. Він визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин, передбачається, що дитина буде відвідувати не всі уроки.

Розробляючи (адаптуючи чи модифікуючи) навчальну програму, варто врахувати, що зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яка вивчається в школі, кожний метод і прийом, використаний вчителем, мають сприяти не лише засвоєнню знань, умінь, навичок, формуванню поведінки, а й корекції розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями.

Реалізація та моніторинг ІПР (пункт 15). Дані пункти заповнюються за результатами спостереження за кожною дитиною, поточного оцінювання змін, які відбуваються в її розвитку, визначаються спрямування подальшої роботи на досягнення заданих параметрів розвитку.

При розробленні ІПР для дитини з порушеннями інтелектуального розвитку, окрім врахування основних складових («навчання», «виховання», «розвиток») освіти, необхідно здійснити максимальне врахування типологічних

(обумовлені структурою порушення, віком тощо), а також індивідуальних можливостей та потреб дитини-учня як в умовах класно-урочної системи, так й індивідуально, в позаурочний час та вдома.

Етапи розроблення індивідуальної програми розвитку включають в себе наступні кроки:

1. Обстеження.
2. Побудова індивідуального освітнього маршруту.
3. Реалізація індивідуального освітнього маршруту.
4. Моніторинг.

Крок 1. Обстеження

Вивчення індивідуальних особливостей дитини – це найважливіше завдання, оскільки воно становить практичну основу для розроблення індивідуального освітнього маршруту, підбору оптимального варіанту індивідуального супроводу, планування термінів корекційної роботи.

Комплексне обстеження включає в себе діагностику рівня розвитку «академічних» (навчальних) навичок та особливостей розвитку дитини з метою визначення необхідності корекційно-педагогічного впливу. Метою психолого-педагогічного обстеження є виявлення:

- актуального рівня розвитку дитини;
- зони її найближчого розвитку;
- особливостей психофізичного розвитку.

У разі необхідності до обстеження підключаються вузькі спеціалісти. Фахівці дають оцінку потенційного рівня розвитку дитини. Результати діагностики виявляють достовірний стартовий рівень розвитку дитини та надають можливість намітити план комплексної корекційної роботи.

Використовуючи діагностичні методики, вузькі фахівці всебічно обстежують дитину та надають свої рекомендації вчителю та батькам, беруть участь у виконанні програми комплексного супроводу дитини.

Спираючись на передбачувані вимоги до результатів засвоєння програмного матеріалу дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку,

відповідного року навчання, визначені особливості розвитку, складається індивідуальна навчальна програма.

Крок 2. Побудова індивідуального освітнього маршруту

Дані отримані під час комплексного обстеження, зокрема загальна інформація про учня, наявний рівень знань і вмінь, динаміку розвитку, адаптацію навчального матеріалу, технічні пристосування, додаткові послуги (корекційно-розвиткові заняття), визначені на підставі висновку Інклюзивно-ресурсного центру, висновки вузьких фахівців подаються обговорюються на засіданні Команди супроводу дитини.

Узгодженість фахівців у підборі, реалізації диференційованих та індивідуальних програм психологічної та соціально-педагогічної допомоги забезпечує умови максимальної адаптації до навчальної, трудової, ігрової та соціальної діяльності.

Крок 3. Реалізація індивідуального освітнього маршруту

Індивідуальна програма розвитку складається на дитину щорічно та містить реальні, конкретні цілі, завдання та матеріал, що знаходиться у межах найближчого розвитку дитини.

На підставі комплексного обстеження, висновків Інклюзивно-ресурсних центрів та рекомендацій вузьких фахівців складається Індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма.

Ефективність індивідуальної навчальної програми залежить від наступних характеристик:

- наявність індивідуальної складової;
- врахування індивідуальних можливостей та особливостей дитини;
- врахування індивідуального темпу розвитку дитини;
- здатність програми адаптуватися та коригуватися у разі потреби.

Розробляючи програму, варто врахувати, що навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку зводиться не до формування знань, умінь, навичок, а за допомогою знань, умінь і навичок до розвитку можливостей учнів.

Крок 4. Моніторинг

Для оцінювання навчальної діяльності дитини, яка займається за індивідуальною програмою, за основу приймається, насамперед, об'єм матеріалу визначеного індивідуальною програмою навчання, а також, просування у формуванні життєвих компетенцій дитини.

Варто враховувати, що результати навчання певним чином залежать від особливостей психофізичного розвитку та можливостей учня, складності структури його порушень, особливостей емоційно-вольової сфери, характеру перебігу захворювання, можливостей сім'ї учня повноцінно брати участь у навчально-виховному процесі.

Важливою складовою роботи над ІПР є співпраця з батьками. Саме тому, проведення консультацій та обговорення реалізації ІПР є обов'язковою умовою інклюзивного навчання. При розробленні ІПР, дуже важливо враховувати інтереси, пріоритети та потреби сім'ї. Батьки дітей з особливими освітніми потребами мають працювати у тісному контакті з учителями та іншими фахівцями для організації навчального середовища, дотримання єдиних вимог у навчанні та вихованні.

З огляду на це слід визначити такі принципи педагогічної діяльності, спрямовані на підтримку сім'ї:

- ефективне співробітництво педагогів з батьками;
- регулярний обмін із батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей;
- врахування індивідуальних особливостей дітей під час розробки навчальних планів та програм;
- підвищення компетентності батьків щодо особливостей навчання та виховання дітей;
- турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам були комплексними, гнучкими та доступними.

Така співпраця є важливою для батьків, які стають активними учасниками навчально-виховного процесу.

Індивідуальна програма розвитку є оригінальною та індивідуальною для кожного учня з особливими освітніми потребами. Вона може відрізнятися об'ємом, кількістю послуг, що надаються, широтою та глибиною розкриття конкретної теми, проблеми, понятійним апаратом. Варіюються також методи, технології та прийоми викладання, способи організації навчального процесу.

Отже, індивідуальна освітня траєкторія є персональним шляхом реалізації особистісного потенціалу учня з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, визначає вектор індивідуалізації його розвитку, дозволяє не тільки реалізувати індивідуальний підхід до кожної дитини, а й фіксувати, відстежувати і коригувати роботу щодо усунення порушень, сприяти корекції, розвивати життєві компетенції, здійснювати індивідуальне просування у сфері навчання і виховання.

Література

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Стаття 19. *Освіта осіб з ООП. Стаття 20. Інклюзивне навчання*);
2. Основи інклюзивної освіти: [навч.-метод. посіб./за заг. ред. А. А. Колупаєвої]. – К. : «А.С.К.», 2012. – 308 с.
3. Лист МОН України від 10.01.2017 № 1/9-2 «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами»;
4. Постанова КМУ від 9 серпня 2017 року «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;
5. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Укладачі Луценко І.В., Заєркова Н.В. під заг. ред. Софій Н. З.// – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 66 с.
6. Ярмола Н.А. «До питання соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах освітнього закладу» /Н. А.Ярмола// Науково-методичні засади формування життєвих та соціальних компетентностей у дітей з інтелектуальними порушеннями, - Дніпро, 2018. – 87-89 с.;

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII (Stattia 19. Osvita osib z OOP. Stattia 20. Inkliuzyvne navchannia);

2. Osnovy inkluzyvnoi osvity: [navch.-metod.posib./za zah. red. A. A. Kolupaievoi]. – K. : «A.S.K.», 2012. – 308 s.;
3. Lyst MON Ukrainy vid 10.01.2017 № 1/9-2 «Pro suchasni pidkhody do navchalno-vykhovnoho protsesu uchniv z osoblyvymy osvitynymi potrebamy»;
4. Postanova KMU vid 9 serpnia 2017 roku «Pro vnesennia zmin do Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh»;
5. Stvorennia indyvidualnoi prohramy rozvytku dlia ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy: metodychnyi posibnyk / Ukladachi Lutsenko I.V., Zaierkova N.V. pid zah. red.Sofii N. Z., – K.: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady», 2015. – 66 s.
6. Yarmola N.A. «Do pitannya sotsialnoyi adaptatsiyi dlitei z intelektualnymi porushennyami v umovah osvitynogo zakladu» /N. A.Yarmola// Naukovo-metodychni zasady formuvannya zhittievih ta sotsialnih kompetentnostey u dlitei z intelektualnymi porushennyami, - Dnipro, 2018. – 87-89 s.;